

MARIA, LA COMPANYA D'ARMES

La mort en combat del seu marit durant la invasió nazi va dur Maria Oktiàbrskaia a deixar-ho tot per enfilar-se a un tanc i venjar-se dels alemanys en un seguit de gestes bèl·liques que la van convertir en una autèntica heroïna de l'Exèrcit Roig.

2025. Kíiv va començar l'any sota la pirotècnia mortífera dels drons i els míssils de la veïna Rússia, en complir-se el tercer any de la invasió d'Ucraïna orquestrada per Vladímir Putin. Vuitanta-quatre anys enrere, la capital ucraïnesa també era el blanc de les explosions, però el foc creuat tenia uns protagonistes ben diferents: d'una banda, les tropes de l'antiga Unió Soviètica i, de l'altra, la Wehrmacht, l'exèrcit unificat del Tercer Reich, que batallava per avançar cap a Moscou en l'anomenada operació Barba-roja. Va ser en aquest context quan, el 9 d'agost del 1941, un oficial de l'Exèrcit Roig va perdre la vida prop d'una estació de Kíiv, la de Volinski. De la seva mort en combat va néixer una heroïna militar soviètica.

No és una manera de parlar. Ser Heroi (o Heroïna) de la Unió Soviètica era la distinció més elevada que l'antiga URSS podia atorgar a qualsevol ciutadà autòcton o estranger. Obtenir la medalla significava respecte, admiració i reconeixement per haver protagonitzat una gesta militar destacada, especialment contra el feixisme. I, colpida pel dolor i la ràbia, la vídua de l'oficial, de nom Maria, n'havia realitzat més d'una, des de dins d'un tanc, empesa per la pulsio de la revenja.

La seva història parla de com, en paral·lel a les guerres entre pobles i territoris, l'odi sorgit de la pèrdua d'un ésser estimat enceta guerres íntimes, tempestes interiors. Esclafar l'enemic esdevé urgent.

Maria Vassílievna Garagulia era una jove originària de la regió de Crimea, que actualment forma part de la República d'Ucraïna, com reconeix la major part de la comunitat internacional, tot i que ha estat annexionada *de facto* per Moscou. Nascuda el 1905 a la localitat de Kiat en el si d'una família nombrosa (eren deu germans), la protagonista d'aquesta història pertanyia, segons el magazín cultural independent *LBV*, a una família de *kulaks*, el segment de camperols amb més poder econòmic, la qual cosa despertava sospites de resistència a la revolució i a la col·lectivització de les terres. Nombrosos *kulaks* van ser executats sota les ordres de Ióssif Stalin; d'altres van ser enviats a camps de treball. La família de la Maria se'n va sortir, però va haver de marxar i es va instal·lar a la localitat de Bayanovka, a l'àrea de Sverdlovsk. Se sap que, de jove, la noia havia treballat en una fàbrica de conserves, i també que havia fet de telefonista.

En conèixer Ilià Fedòtovitx Riadnenko, l'oficial que seria abatut per les metralladores alemanyes, la Maria de seguida s'hi va casar. Era el 1925. No se sap si empesa per l'entusiasme de la revolució que va acabar d'enfonsar l'imperi dels tsars, la parella va adoptar com a nom de família Oktiàbrski. Oktiabr significa octubre, mes del 1917 en què va triomfar la revolta bolxevic liderada per Lenin contra el Govern Provisional que havia promès reformes, fallides, després de tombar el règim. L'Ilià i la Maria van poder romandre junts, a les diferents destinacions militars d'ell, fins que l'exèrcit de Hitler va atacar la Unió Soviètica, el 1941. L'inici de l'ofensiva els va enxampar a Chisinau (Moldàvia). Ella va ser evacuada a Tomsk. Ell va marxar al front.

Maria Oktiàbrskaia,
novembre-desembre del 1943

Ievgueni Khaldei
Elizaveta Mironovna
(1924-1943), francitadora
de la 255a Brigada de Marina,
maig del 1943

Vladímir Nikolàievitx Ivanov
La francitadora Liudmila
Pavlitxenko (1916-1974), 1942

**En paral·lel a les guerres
entre pobles i territoris,
l'odi sorgit de la pèrdua d'un
ésser estimat enceta guerres
íntimes, tempestes interiors.**

DONES EN LLUITA

El comunisme havia garantit la igualtat dels drets de les dones en aspectes com els salaris, el divorci o el poder de decisió en qüestions clau com l'avortament. Tot i això, els valors tradicionals estaven molt arrelats i, sovint, les dones que van insistir a anar al front per defensar la pàtria, en molt casos noietes de menys de vint anys, van topar amb la resistència i l'escepticisme inicials dels comandaments. Es pensaven que, a primera línia, farien més nosa que servei.

Tanmateix, a la Segona Guerra Mundial es va viure allò que Svetlana Aleksíevitx anomena «un fenomen femení». Les dones van servir en tota mena de cossos militars. Això va passar a l'exèrcit britànic, a l'alemany, al nord-americà, però el cas més sonat va ser justament el de la Unió Soviètica, on segons *Heroines of the Soviet Union, 1941-45* (2003), de Henry Sakaida, prop de vuit-cents mil soldats soviètics eren dones, en un exèrcit professional que, ben entrat el conflicte, tenia més de deu milions d'efectius. Hi ha historiadors que eleven la xifra a un milió de combatents dones. Un 40% del personal mèdic a la infanteria, per exemple, eren dones. La mobilització femenina es va notar sobretot a partir de l'esmentat atac d'Adolf Hitler contra l'URSS el 1941, que va deixar en paper mullat l'acord

de no agressió mútua tancat dos anys abans, el pacte Molotov-Ribbentrop.

Algunes militars van destacar durant la guerra: de Liudmila Pavlitzhenko, considerada una de les millors francotiradores de la història, la punteria de la qual se suposa que va acabar amb la vida de tres centenars de nazis, a l'aviadora Lídia Litviak, temible, per letal, com a pilot, i a qui s'atribueix haver abatut ella sola una dotzena d'aparells de la força aèria alemanya —un balanç notable per a una noia que en allistar-se va plorar mentre li tallaven les trenes.

Tothom era important, en la batalla: les cirurgianes militars, les auxiliars d'infermeria, les telefonistes, les avitualladores, les encarregades de la bugaderia o les operadores de projector. Però algunes dones van assumir especialitats militars considerades masculines en enfrontament directe amb l'enemic: metralleres, fuselleres, tanquistes. Ni l'idioma preveia el femení per a aquestes tasques.

Algunes dones van assumir especialitats masculines en la batalla: metralleres, fuselleres, tanquistes. Ni l'idioma preveia el femení per a aquestes tasques.

Maria, la Companya d'Armes

Les aviatrices Lída Litviak
(1921-1943), Kátia Budánova
(1916-1943) i Maria «Masha»
Kuznetsova (1918-1990),
Stalingrad, tardor del 1942

Nikolai Yanov
La caporal Vera Mihailovna
Znamenskaia i la soldat Marta
Anatolievna Bonjus, de la
260a Brigada de Marina, 1944

UN TANC CONDICIONAT

No estava previst, si és que a la guerra es pot preveure gran cosa, que la Maria fos una d'aquestes dones. Com ja hem dit, havia estat evacuada lluny del front, a Tomsk, a principis de l'operació Barba-roja. Havia rebut un missatge del seu marit en què es mostrava confiat que la victòria sobre l'Alemanya nazi era possible. Prop de dos anys després d'haver-lo vist per darrer cop, una carta ben diferent li comunicava que l'Ilià havia caigut prop de Kíiv. La vídua tenia, en saber-ho, trenta-vuit anys. No pertanyia a la quinta de les noïetes d'entre setze i vint anys que somiaven amb certa innocència a prendre part en la batalla.

En rebre el cop de la notícia, va ser ella qui, el 5 de març del 1943, va decidir escriure una carta adreçada al Comitè Estatal de Defensa de l'URSS, institució que executava les polítiques militars de les forces armades soviètiques. Oktiàbrskaia hi deia que es vendria totes les possessions que tenia per poder fer donació d'un tanc a l'Exèrcit soviètic. Però la Maria va condicionar la donació: ella havia de conduir el tanc i encarregar-se de la seva reparació si patia danys. Algunes versions diuen que va dirigir el missatge a Ióssif Stalin directament. «El meu marit ha resultat mort durant els combats per la pàtria. Per la seva mort, per la mort de tots els soviètics torturats per la barbàrie feixista, desitjo venjar-me dels gossos nazis, per a la qual cosa ingreso al banc públic tots els meus estalvis personals [50.000 rubles, al canvi d'avui 450 euros] per contribuir a la fabricació d'un tanc. Sol·licito que el tanc es digui *Companya d'Armes* i que jo sigui l'encarregada de conduir-lo. Tinc formació de conductora, sé disparar la metralladora de forma excel·lent i he estat nomenada Tiradora de Voroiólov. Li envio una càlida salutació i li desitjo salut per molts, molts anys, per a major terror dels nostres enemics i major glòria de la nostra pàtria.»

Pot sonar una proposta una mica estrambòtica, però era un ham propagandístic que podia animar la població civil a seguir-ne l'exemple. Les donacions per a la fabricació d'armament no eren inusuals. Es coneixen altres casos de tancs batejats com a *Companya d'Armes* finançats amb estalvis de col·lectius de dones d'una fàbrica de Sverdlovsk. La comandant de tancs de l'Exèrcit Roig Aleksandra Boiko i el seu marit (conductor i mecànic) Ivan Fedoròvitx Boiko van aportar cinquanta mil rubles per disposar d'un altre tanc personalitzat amb nom del riu Kolimà. Val a dir que, tot i que greument ferits, la parella va sobreviure al conflicte. Boiko va ser una de les poques dones que va conduir un tanc dels més grossos.

Fins i tot l'Església ortodoxa russa, en xocar obert amb Stalin, va avantposar la defensa de la Mare Rússia al combat contra l'ateisme del règim comunista. A tall d'exemple, els seus sacerdots van beneir (i finançar) quaranta tancs enviats al front el març del 1944. Els blindats lluien el nom de Dmitri Ivànovitx Donskoi, príncep del Gran Ducat de Moscou al segle XIV, reconegut com a sant ortodox. Els vehicles van ser produïts a Txeliàbinsk, rebatejada com la «ciutat dels tancs» per l'efervescència de la indústria armamentística. Després de molts avatars, aquesta unitat blindada va arribar a participar en la gran batalla final de Berlín entre l'abril i el maig del 1945.

En aquest context, la resposta a la Maria enviada per les autoritats a Tomsk, on residia la jove vídua —i on avui hi ha un bust en memòria de la tanquista, fet per Serguei Danilin—, només podia ser d'agraïment, amb un «es farà tal com vostè desitja».

L'ODI COM A COMBUSTIBLE

L'odi la va convertir en heroïna de guerra, en gestes exalçades pel bé de la propaganda que podien servir d'exemple a altres dones combatents i que plantegen la deriva què-som-capaços-de-fer-per-amor —en aquest cas, per venjança.

A *La guerra no té cara de dona*,¹ moltes de les combatents que aporten l'impactant testimoni de la seva participació en la lluita contra la Wehrmacht parlen a Svetlana Aleksievitx de l'odi. L'odi com a combustible de guerra. «Sense odi no es pot disparar [...] tants cops et trobis un alemany, tants cops l'has de matar», explica la sergenta Valentina Pàvlovna Txudaieva. Aquesta antiga cap d'artilleria antiaèria era de les militars que duïen a sobre un article del periodista Ilià Ehrenburg on insistia en aquest punt, l'animadversió contra els nazis. Tampoc li calia gaire. Havien mort el seu pare. «M'havia de venjar», sentència. Una de les responsables de les Joventuts Comunistes, Kàvdia Ivànovna, donava instruccions clares, sobretot al personal mèdic, en relació amb l'ocupant: «No els has de compadir, els has d'odiar.» L'exploradora Antonina Aleksievna Kondraixova, a qui els nazis havien afusellat la mare, confessa a la Premi Nobel: «L'odi m'ajudava.» N'havia acumulat prou. Havia sentit un crit desesperat amb veu no humana d'un nen llançat dins d'un pou. Havia vist un company tallat a cop de serra. «El cor només

1. SVETLANA ALEKSIÉVITX:
La guerra no té cara de dona.
Traducció de Miquel Cabal
Guarro. Barcelona: Raig Verd,
2018.

et demanava una cosa: matar-los, matar-ne tants com poguessis, aniquilar-los de la manera més

cruel.» La partisana Iadviga Mikhàilovna Savitskaia, membre de la resistència soviètica, deia que, quan veia els soldats alemanys caminant per la seva terra, li «pujava la febre» i va conèixer el sentiment d'odi per primera vegada. L'enemic havia traït un pacte de no agressió. I l'odi va acabar essent més fort que la por de morir.

«El cor només et demanava una cosa: matar-los, matar-ne tants com poguessis, aniquilar-los de la manera més cruel.»

L'HEROÏNA DEL T-34

No sabem què li passava pel cap a la Maria, però sí que va demostrar un gran coratge en alguns episodis del que a Rússia s'anomena Gran Guerra Patriòtica. ¿Un tanc model T-34 batejat amb cert romanticisme amb el nom *Companya d'Armes*? Es tractava d'un blindat de fabricació soviètica de mida mitjana, dissenyat per l'enginyer Mikhail Ilitx Koixkin, que en el seu moment incloïa innovacions que el feien menys vulnerable. Defet, el T-34 té un museu propi a la regió de Moscou, el Museu d'Història del Tanc T-34, el web del qual destaca la combinació de potència de foc, fortalesa i mobilitat que el va convertir en un «clàssic» per a altres països, a més del seu «paper decisiu» en totes les grans batalles lliurades per l'Exèrcit Roig durant la Segona Guerra Mundial. Les set principals fàbriques militars de l'antiga Unió Soviètica van produir més de 54.000 T-34 (més del 70% de tots els tancs que es van utilitzar en combat). Aleshores fer-ne un costava prop de 150.000 rubles. L'esmentat web també destaca que va ser relativament fàcil de fabricar, reparar i també de manejar.

Maria va rebre una formació específica per conduir un d'aquests tancs durant un període de cinc mesos, segons el treball acadèmic de Hayley Noble *Women in combat: the soviet example* (2019). La formació l'hauria rebut a l'antiga Acadèmia de Tanquistes d'Omsk. Va ser després quan, el setembre del 1943, es va incorporar a la Brigada 26 de Tancs de la Guàrdia soviètica. L'acompanyaven un comandant, un tirador de torreta i un operador de ràdio.

En la seva carta a les autoritats, la Maria assegurava estar familiaritzada amb l'ús d'algunes armes de foc. Sembla que, en casar-se amb l'oficial Riadnenko, que va ser comissari militar del Regiment 134 de Tiradors d'obusos, va decidir també

aprendre a disparar, metralladores incloses, a més de primers auxilis. Se li atribueix una frase entusiasta sobre la vida castrense, ideal per a la propaganda: «Casa't amb un militar i serviràs l'exèrcit; ser l'esposa d'un oficial no només vol dir ser una dona orgullosa, sinó també responsable.»

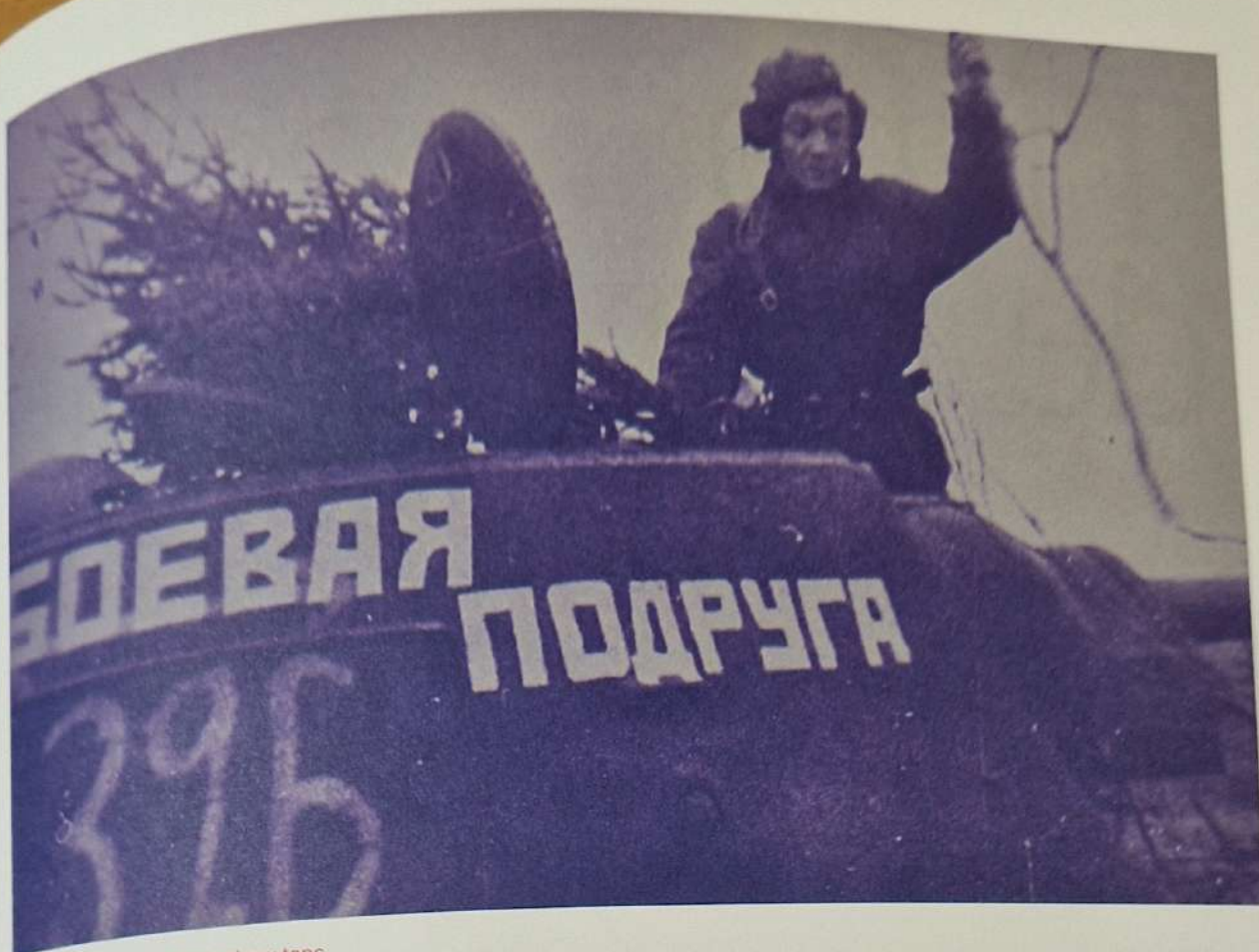
Noble explica que, ja en la seva primera acció al capdavant del T-34, l'octubre del 1943, la seva unitat blindada va obrir-se camí entre les posicions enemigues a l'àrea de Smolensk, i que va «destruir nombrosos nius de metralladores i emplaçaments d'artilleria». Va protagonitzar altres actuacions destacades fins a la seva darrera batalla, el 17 de gener del 1944. Va ser una actuació nocturna a Vitebsk (en territori bielorús), on avui té un monument que diu que la tanquista «va trobar la mort dels valents durant el combat amb els invasors feixistes». Per a la Maria, aquella nit va esdevenir eterna.

I és que, igual que el seu estimat, la improvisada militar va morir en plena batalla, després de passar, però, dos mesos en coma. Va ser el 15 de març del 1944. L'Exèrcit Roig ja havia fet recular els alemanys. La Maria havia quedat inconscient quan, tot desobeint les ordres de quedar-se dins del vehicle militar mentre plovia foc enemic, va sortir del blindat per ajudar els companys a reparar la cadena d'erugues del tot terreny, malmesa per l'artilleria antitanc enemiga. La metralla se li va incrustar al cap.

Quan li van atorgar el títol d'Heroïna de la Unió Soviètica, el coronel Stepan Nesterov va dir que la camarada Oktiàbrskaia, que va descriure com una «combatent audaç i intrèpida», va «cuidar i demostrar amor per la seva màquina de guerra». A Smolensk, on va expirar i on es pot visitar la seva tomba al Jardí dels Herois, hi té un carrer.

De seguida es va gestar el mite. Els companys d'armes de la combatent van prometre que el seu T-34 arribaria a Berlín. Quan un tanc era abatut, un altre prenia el seu nom, *Companya d'Armes*. El quart T-34 batejat així va entrar a Königsberg, ciutat alemanya fins a la victòria soviètica, després rebatejada com Kaliningrad.

Els companys de Maria Oktiàbrskaia van prometre que el seu T-34 arribaria a Berlín. Quan un tanc era abatut, un altre prenia el seu nom, *Companya d'Armes*.

Maria Oktiabrskaya enfilada al seu tanc,
la tardor del 1943
A la torreta del tanc es pot llegir la inscripció
«Боевая подруга» (Companya d'Armes)

UN INTENT DE PEL·LÍCULA

La història de la Maria ha fascinat pel romanticisme que l'embolcalla. Al web de col·leccionisme militar machinegun.es es pot comprar per 256 euros una mena de kit *Maria*. Inclou, entre d'altres, una figureta, en edició especial, de la conductora de tancs, el bust amb l'expressió somrient, una jaqueta de cuir com la que duia, i l'uniforme, ulleres, guants, casc, clau de reparació, bossa per als documents...

Uns joves cineastes britànics van provar de recrear la seva vida en una modesta pel·lícula. A internet encara hi ha rastre de la campanya de microfinançament que van llançar per aconseguir els 17.931 euros amb què volien costejar un curtmetratge. Elizabeth Lishmund, la directora, havia servit durant tres anys a l'Air Training Corps de la RAF. Després, va iniciar una carrera al món audiovisual i confessa la seva passió per l'empoderament de la dona. I afirma: «La història ens diu que la Segona Guerra Mundial va ser un gran conflicte sagnant on van combatre homes. I aquesta no és tota la història.»

EL MÓN D'AHIR 34
PRIMAVERA DEL 2025

DIRECCIÓ: Toni Soler
DIRECCIÓ DE PRODUCCIÓ: David Felani

EDICIÓ: Pere Farré, Laura Gas i Manel Lucas
ASSESSORA EDITORIAL: Anna Guitart
PRODUCCIÓ: Mireia Gaitán
CORRECCIONS: Pere Farré
DIRECCIÓ D'ART: Run Design
MAQUETACIÓ: Run Design
COMUNICACIÓ: Carlos Aguilar, Anna Pujol
i Marina Velasco
ADMINISTRACIÓ: Neus Bagur

IMATGE DE LA COBERTA I LES GUARDES:
ConspiracyStudio

AGRAÏMENTS: Georges Bartolí, Adelina Millet Alba,
Carme Planas i Viladoms (AHCB), Ferran Pontón
(Editorial Pasado & Presente), Pol Romeo
(Editorial Anagrama), José Simón Palmer,
Antonio Tausiet (Proyecto Gran Archivo Zaragoza
Antigua) i Francisco Vargas Porras

IMPRESSIÓ: Nova Era Publications

DIPÒSIT LEGAL: B 25592-2016
ISBN: 978-84-1996-843-2

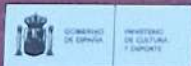
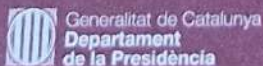
SUBSCRIPCIONS I ATENCIÓ AL LECTOR:
subscripcions@elmondahir.cat

www.elmondahir.cat

EL MÓN D'AHIR
és una edició de *Minoría Absoluta i Abacus*
© 2025 Minoría Absoluta, SL
C. Badajoz 40
08005 Barcelona
© 2025 Abacus
C. Perú 186
08020 Barcelona

TOTS ELS DRETS RESERVATS. PROHIBIDA LA REPRODUCCIÓ,
CÒPIA, TRANSMISSIÓ, JA SIGUI TOTAL O PARCIAL, DELS
CONTINGUTS DE LA REVISTA, PER CAP MITJÀ O PROCEDIMENT,
INCLOSA LA REPROGRAFIA O TRACTAMENT INFORMÀTIC,
SENSE L'AUTORITZACIÓ PRÈVIA I PER ESCRIT DELS TITULARS
DEL COPYRIGHT.

AMB EL SUPORT DE:

Aquesta revista ha rebut un ajut a l'edició del
Ministeri de Cultura, a través de la Direcció
General del Llibre, del Còmic i de la Lectura